

Dr. sc. Frane Šago, viši znanstveni suradnik

Pregledni znanstveni rad

UDK 316.42

316.343-057.3

MONOPOL BIROKRATSKE VLASTI U POVIJESNOJ PERSPEKTIVI KAO NEGACIJA ILI KAO NEMINOVNOST DRUŠTVENOM KRETANJU

Sažetak: Ovaj politološki rad predočuje nam moć, vlast profesionalne birokracije u megakapitalizmu, što autor svojom akribijom plastično dokazuje: silnu tehnologiju, birokratsku educiranost za obavljanje poslova i zadataka bez kojih supertehnologiziran i kapitaliziran ne bi bio tako produktivan i toliko impostiran na profitu. Izgleda, po svemu sudeći, da je birokratski profesionalizam izmrežen u „multimonopolskoj“ pojavnosti usud našega vremena, vremena galopirajuće „tehnologije“ za koju se nadamo da neće izmaći čovjekovoj kontroli, a time i ugrozbi njegove ljudske imanentnosti. No, globalizacija svijeta impostirala je i svoje modalitete te će u tom smjeru trebati ustrajavati na humanoj primjeni tehnologije koja se razvila i razvija se do neslućenih razmjera, naprosto je postala planetarnom činjenicom.

Ključne riječi: birokratska educiranost, opslužnost birokracije, fenomen manipulacije profita, globalizacija, humanizam

I. SOCIOPOLITIČKA MORFOLOGIJA BIROKRACIJE

Posve je jasno da je sveprisutna birokratizacija svijeta proizvod radikalnog cijepanja globalnoga društva na klase, kaste, odnosno društvene stratume, a što bitno i relevantno u našoj temi obuhvaća kolektivizaciju i “homogenizaciju” materijalnog života i spoznaje u dimenziji sveopćeg materijalizma, svih vrsta hedonizama¹, te istaknimo i to da se za dvadeseto stoljeće može u tom smislu slobodno reći da je stoljeće birokracije, odnosno moćnog birokratskog stratuma kojeg izbacuje na površinu kastinski razvoj prijelaznog društva.”²

Dakako da u ovom kontekstu razmatranja monopola vlasti birokracije postoje izvjesne razlike u pogledu birokratizacije i birokratske vladavine, ali s jasnim apostrofiranjem da fenomen birokracije bitno i dinamički tendira samoj birokratizaciji kao fenomenu potpune političke birokratizacije jednog cijelog globalnog društva.³ U ovom kontekstu pojmovnog razgraničenja i isto-

1 “hedonistički utilitarizam, koji polazi od psihičkog zadovoljenja potrebe za ugodom, preferencijalni utilitarizam, koji smatra da se zadovoljavaju spoznajne i voljne preferencije (ponegdje interesi), utilitarizam opće dobiti, koji smatra da djelovanja volja, uskladiti s računicom najvećega mogućeg uvećanja opće koristi, utilitarizam pravila, koji se poziva na idealni kodeks pravila djelovanja prihvaćenih u nekoj zajednici, itd.” Vidi, Čehok I. – Koprek. I, *Etika, Priručnik jedne discipline*, Školska knjiga, Zagreb, 1996. god., str. 57.

2 Vidi, Dragičević Adolf, *Uvod u političku ekonomiju*, šesto dopunjeno izdanje, Varaždin, 1993. god., str. 307

3 Vidi, Michael Haralambos, *Uvod u sociologiju*, Globus, 1989., str. 276.

značnosti između birokratske vladavine i analogno tome birokratizacije, aktualno je istaknuti da sam “proces birokratizacije prati zapadne zemlje od samog početka njihova kolektivističkog razvoja unutar dioničkih društava i mijenjanja države koja se u to uključuje te aktivno u toj preobrazbi sudjeluje.”⁴

Koliko države na Zapadu aktivno sudjeluju u kvalitativnoj sociopolitičkoj ekonomskoj, tehnološkoj i psihološkoj preobrazbi istaknimo da se totalitarizam posvuda širi i konvergentan je s bićem birokracije i birokratizma, ”budući da nadnacionalna struktura nameće svoje zakone siromašnim nacijama. Ta nedemokratska nadstruktura izdaje po imanenciji alokacije političke moći naređenja, sankcionira, organizira embarga, bombardira, izgladnjuje... Tome se čak i Clinton pokorava. Taj je financijski totalitarizam hladan. On ne pozna ni milost ni osjećaje. Političke diktature u tom sklopu čine se jadnima u usporedbi s financijskom diktaturom.”⁵

Dakako da ovu bolnu stvarnost treba sagledavati u ozračju znanstveno-tehnološke revolucije i birokracije kao njenog najracionalnijeg upravljačkog resursa (potencijala), a koja je isto tako etablirala kvalitativno nove interese, potrebe, vrijednosti, svjetonazore, i to na planetarnoj razini. Naime, organizacija svjetskog kapitala na planetarnoj razini nije posljedica uravnoteženog super-kapitalističkog sustava, odnosno njegove ekspanzije, već je to isključivo posljedica tzv. demokratskog totalitarizma i financijske diktature najmoćnijih ekonomskih, financijskih i vojnih zemalja Zapada (SAD, Japan, itd...) koje su putem tehnobirokracije i birokracije kao tzv. nove racionalne, klasno-neutralne, upravljačke elite, budući “da svjetskom vladom upravljaju guverneri nadnacionalnih financijskih, komercijalnih i političkih struktura koje su poznate svima. Približno 50 milijuna osoba jest u poziciji super-kompanije koja vlada svijetom.”⁶

Nakon zadobivanja tehnološke i ekonomske prevlasti u svijetu, dominantne super sile (SAD, zapadna Europa, Japan, itd.) uspostavila se politička vlast na globalnoj razini i to na temelju razvoja i transformacije od nacionalnog k svjetskoj ekonomiji i od “hijerarhijskog k “mrežnom” odlučivanju”⁷, a što eksplicite i implicite od nadnacionalnih vladajućih struktura izraženih u svjetskoj birokraciji urgentno traži vodstvo znanstvenika koji su po imanenciji obavljanja monopola profesionalne vlasti ispred i iznad procesa doista gigantske proizvodnje. U kontekstu analize i sociološko-političke, psihološke, pravne i drugih spoznaja i pojmovnih određenja prema suvremenom fenomenu birokracije i njegovom monopolu vlasti potrebno je istaknuti da masovnom tehnološkom društvu, društvu masovne proizvodnje masovne potrošnje i masovne dobiti (profita) treba i makroekonomska teorija s Keynesom kao tvorcem, a što znači da modernom društvu nije primjeren klasični sustav industrijskog i trgovačkog natjecanja, a što je bitno sociopolitički, ekonomski, pravno, psihološki, kompatibilno s birokracijom i njezinim monopolom kroz sve faze vitalnih sfera globalnoga društva. Naime, bitna sociopolitička, pravna, ekonomijska implikacija već spomenutog je u tome da je “Zapadna” ekonomija neusporedivo više planska nego što je ikada bila svjetska ekonomija. Birokracija! U SSSR-u je 10 do 12 posto aktivnog stanovništva sudjelovalo u upravljanju i sačinjavalo administraciju zemlje, a u SAD-u te djelatnosti obavlja 16 do 20 posto stanovništva. A SSSR je na Zapadu, ranije, bio uvijek podvrgnut kritici zbog planske ekonomije te veličine i nedjelotvornosti birokratskog aparata. A Centralni je komitet Komunističke partije Sovjetskog Saveza zapošljavao samo dvije tisuće osoba, a ukupni je apa-

4 Vidi, Isto, str. 307.

5 Vidi, Zinovjev Aleksandar: Zapad je postao totalitaran (intervju dr. Zinovjeva člana Finske akademije, disidenta, bivšeg šefa katedre logike na Moskovskom sveučilištu objavljen u Figaro-u, Pariz, 24.6.1999., preuzeto s interneta).

6 Isto.

7 Vidi, Dragičević Adolf, Uvod u političku ekonomiju, Šesto dopunjeno izdanje, Varaždin, godina 1993., str. 313.

rat te partije zapošljavao samo dvije tisuće osoba, a ukupni je aparat te partije upošljavao 150 tisuća ljudi, dok danas na Zapadu postoje desetine i stotine bankarskih i industrijskih organizacija i poduzeća koji upošljavaju daleko veći broj osoba. Birokratski je aparat KP Sovjetskog Saveza bijedan u usporedbi s aparatima suvremenih multinacionalnih kompanija. I sada to Europska unija odjednom zna i vodi računa o tome, jer integracija je Europe nemoguća bez obrazovanja velikoga administrativnog aparata.”⁸

Ovoga vrsnog i osviještenog ruskog intelektualca, humanista, odnosno pregnantnog borca za socijalna, politička prava i slobode čovjeka i građanina apostrofirao sam kao znanstveno relevantni iskaz suptilnog poznavatelja aktualnog zapadnog, ekonomskog, socijalnopolitičkog i pravnog obrasca, zatim i mjesta usluga, značenja i tendencije “maksimalnog” rasta, “svemoći”, birokratskog aparata, birokratskog aparata kao opće signature projektiranja, proizvodnje i održavanja cjelokupne društvene strukture društva Zapada. Isto je tako, sociološki i konceptualno-metodički, relevantno istaknuti da u zapadnim društvima, posebno u njihovim složenim i globalnim društvenim strukturama i njihovim mutacijama kao što su menadžeri (tehnobirokrati, upravni birokrati) mogu bitno debalansirati, odnosno razjedinjavati relativno homogeniziranu poziciju i potencijalnu i zbiljsku snagu sindikata i mogu biti bitna opreka rasta sindikata,⁹ ako su, naravno, ciljevi menadžera, odnosno birokrata, suprotni ciljevima sindikata.

Nadalje, i pored svih onih socijalnih anomalija, nedorečenosti i svekolikih dubioza koje su rezultat naprosto jedne suvremene opće pojavnosti tzv. “inflacije administriranja”, razvoj masovnog društva (masovna proizvodnja, supermasovna tehnologija, masovna potrošnja i maksimalni profiti) i vitalnih pokazatelja jedne doista socijalne države koja je racionalno i “podnošljivo” homogenizirana u svojoj socijalno-političkoj, psihološkoj, ekonomskoj i sl. konstrukciji,¹⁰ bez čega bi mogli nastupiti razni tipovi organiziranih grupnih i pojedinačnih sukoba u širim društvenim okvirima, tj. između suprotstavljenih i artikuliranih klasa, kasta, društvenih stratuma unutar pojedinih značajnih ne samo isključivo socijalnih, već i privrednih, političkih, raznih profesionalnih grupacija (udruga), pa sve do međunarodnih sukoba, odnosno sukoba između globalnih društava. Birokratski obučena i sofisticirana golema struktura bitna je brana jednog ozbiljnijeg socijalnog bunta.

Ove i ovakve socijalne pojavnosti u sadržajima aktualnih i latentnih proturječja, naboja i raznih društvenih nesnošljivosti i netolerancija u modernom, tj. aktualnom globalnom društvu rješava, amortizira ili pak manipulacijski-preventivno održava birokracija koja je educirana i spremno uključena u sva društveno-zbiljska, odnosno empirijska pitanja,¹¹ dakle, u suptilne sadržaje i bitne relevantnosti današnjih ključnih tehnologija (automatizacija, kompjutorizacija, kibernetizacija, robotizacija, bionizacija), a što eksplicite i implicite nalaže da se današnja moderna znanost urgentno nameće birokraciji u teoriji sustava, teoriji informiranja i teoriji upravljanja.

Dakle, suvremena birokratska pozicija, odnosno njena supstancijalnost u svijetu sveopće globalizacije jest u bitno izmijenjenim odnosima sustava, a na osnovi ogromnih promaknuća u znanosti (automatizacija, kompjutorizacija, robotizacija, kibernetizacija, bionizacija)¹² što je kvalitetno dovelo do promjene tradicionalnih odnosa prvenstveno proizvod-

8 Vidi, Zinovjev Aleksandar: Zapad je postao totalitaran (intervju Zinovjeva člana Finske akademije, ruskog disidenta, bivšeg šefa katedre logike na Moskovskom sveučilištu, objavljeno u Figaro-u, Pariz, 24.6.1999., preuzeto s interneta).

9 Vidi, Campbell R., McConnell, Stanley L. Brue, Suvremena ekonomija rada, Treće izdanje, Zagreb, MATE, 1994. god. – XXXII, str. 223.

10 Vidi, Duverger Maurice, La sociologie politique, Paris, str. 160-223.

11 Vidi, Hadot P., Philosophie als Lebensform Geistige Übungen in der Antike, Berlin 1991. god.

12 „Masovna proizvodnja na tekućoj vrpici ne pruža gotovo nikakvu priliku da se osjeti smisao i svrha u radu. Proizvod je standardiziran, rad je rutinski i receptivan, a zadaće su krajnje fragmentirane...” Vidi, Michael Haralambos, Uvod u sociologiju, Globus, Zagreb, 1898. str. 240.

nje, koja je u imanenciji profesionalno educirane birokracije sposobna ostvarivati vizije i zbiljnosti masovne proizvodnje, masovne potrošnje i maksimalne dobiti, a tu je, dakako, bitan čimbenik birokracija kao nezaobilazni regulator ne samo upravnih i administrativnih poslova već i proizvodnih poslova sa znamenom tehnološkog progresa (inovacija znanja) dakle, s neslućenim mogućnostima i perspektivama reguliranja proizvodnih poslova i zadataka, tj. u upravljanju i nadzoru koji efikasno djeluje u svim smjerovima birokratske regulative poglavito u društvu sveopće svjetske tehnologije i komunikacijske globalizacije. Dakako da je bit u moći, odnosno monopolu vlasti birokracije, ne prvenstveno u tehnološkoj revoluciji koja “po sebi” i “za sebe” treba biti u funkciji razvoja sveopćeg dobra, već u krajnjoj i profilerski optimalnoj instrumentalizaciji same tehnologije, jer “nisu kompjutorizacija, robotizacija, kibernetizacija, bionizacija ili ekspertni sustavi krivi za pogreške i pogrešne odluke”,¹³ nego upravo oni koji proizvode, nadziru, održavaju i programiraju dalje te odluke, a gdje zapravo ne postoji “profesionalna, tj. etička odgovornost,¹⁴ već gdje zapravo postoji i egzistira u svim vitalnim sferama globalnog društva monopol vlasti birokracije i njena racionalna manipulacija interesa i potreba pojedinca, grupe, oblasti i sl. Ovo nam sve aplicira da su u globalnom društvu i njegove tehnološke izvedbe, tj. tehnološki resursi pozicionirani, tj. raspoređeni i instrumentalizirani tako da su u sustavu održavanja oštih i dubokih društvenih polarizacija na ekonomskoj, tehnološkoj, odnosno na klasnoj, kastinskoj, staleškoj, profesionalnoj i svakoj drugoj podjeli i nejednakosti i pored deklaratornih jamstava i proklamacija, a što bi sve skupa ogromni birokratski aparat putem novog povijesnog logosa (um, jezik, mišljenje, govor) dakle, putem bitne dimenzije “racionalne tehnološke manipulacije” interesa, potreba i produciranja fiktivne formalne slobode u “propagandnoj matrici” vrlo efikasno održava postojeći društveni obrazac.

Štoviše, danas “živimo i djelujemo u svijetu kojim dobrim dijelom dominiraju jedinstvena sila, jedinstvena ideologija i jedinstvena partija.”¹⁵ Naime, ovim se hoće apostrofirati da danas postoje i “agresivno” djeluju nove transnacionalne strukture u morfologiji svjetske, tj. globalne birokratske vlasti koja se uspostavlja i konstituira u najrazličitijim oblicima (bankarska, medijska, politička, komercijalna, itd.). Međutim, bitno je, ovdje u ovom kontekstu, podvući da su se ove snage (transnacionalne birokracije) usprkos njihovim različitim područjima djelovanja čvrsto organizirale, homogenizirale i sjedinile, zahvaljujući svojim nadnacionalnim svojstvima, što je prouzročilo stvaranje dominantne uloge, tj. političke i ekonomske prevlasti tzv. planetarnog društva. Naime, planetarno je nad-društvo sačinjeno od komercijalnih poduzeća i nekomercijalnih organizacija čije područje utjecaja nadmašuje nacije.”¹⁶

Ono što je također sociološki relevantno istaknuti u ovom kontekstu jest činjenica da su i druge zemlje, pa tako i zemlje Zapada, bitno podređene kontroli tih nadnacionalnih struktura što, dakako, u krajnjoj socijalnoj, političkoj, a posebno u pravnoj konzekvenciji doводи prividno do apsurdnih situacija. Naime, suverenitet nacija je bio sastavnim dijelom pluralizma, dakle, i same demokracije kao socijalno-političkog koncepta same sociologije politike i to na svjetskoj razini.

13 Vidi, Mersch B.D., *Nyiri, Computer, Kultur, Geschichte*, Wien, 1991. god., str. 11-19.

14 Vidi, Hohman, *Freiheitssicherung durch Datenschutz*, Frankfurt, 1987. god., str. 76.

15 Vidi, Zinovjev Aleksandar: Zapad je postao totalitaran (Intervju Zinovjeva člana Finske akademije, ruskog disidenta, bivšeg šefa katedre logike na Moskovskom sveučilištu objavljeno u Figaro-u, Pariz, 24.6.1999., preuzeto s interneta).

16 Isto.

Međutim, socijalno-politička konzekvencija ovog stanja jest takva da današnja dominirajuća “svjetska vlast gazi suverene države.”¹⁷ Ovakav socijalno-politički, ekonomski i pravni međunarodno nametnuti poredak (obrazac) moguć je i uspješan zbog znanstveno-tehnološke revolucije i njene djelotvorne (utilitarno-profiterske) primjene u svim vitalnim sektorima makro i mikro društvenih struktura, a naročito na polju izmjene i dopune informiranja, jer doista živimo i djelujemo u svijetu gdje su zapravo sustav komunikacija i njegova primjena bitan resurs postmodernističkog društva uopće. Dakako da postoje u tom društvu i u njegovoj tendenciji sveopće globalizacije u dimenziji tehnologizma i drugi resursi, primjerice umjetna inteligencija,¹⁸ mada u povojima, i nešto što, dakako, nikad ne može u “potpunosti” zamijeniti čovjeka kao bitno samosvjesno i misleće biće.

Međutim, može se postaviti jedno hipotetičko pitanje, a to je: da li protok informiranja i nametnuta brzina odlučivanja zapravo nadmašuju mogućnost i sposobnosti birokracije kao najbitnijeg agensa, odnosno osobitog društvenog fenomena, budući da je nepromjenjivost činila bitnu podlogu birokratske vlasti i njenog kontinuiranog rasta u dimenziji monopola vlasti?

Ovo je doista kompleksno pitanje, pitanje koje nije jednoznačno, već višeznačno jer birokratsku pojavu, genezu, mutacijske oblike, njenu sadržajnost pojavno određuje u socijalnom, političkom, ekonomskom ozračju svjetske globalizacije iz koje nije “supstancijalno” moguće eliminirati monopolu vlasti i to one vlasti koja ustvari najbrže, najefikasnije, odnosno najprofesionalnije (najstručnije) regulira, održava i proizvodi određeni u ovom slučaju svjetski nadnacionalni poredak. Nadnacionalni poredak ne bi mogao efikasno postojati ni djelovati bez džinovske državne, odnosno naddržavne uprave (birokracije), jer ona je esencijalni čimbenik horizontalne i vertikalne regulacije “koju politička vlast nameće ekonomskim sektorima.”¹⁹

II. KORPORACIJE I VISOKA TEHNOLOGIJA

Umnožavanje poduzeća (korporacija) s visokom tehnologijom jedna je od temeljnih strategija koja se posljednjih godina definirala i racionalizirala u traženju svjetskog biznismenskog prostora. Upravo taj prostor umnožava i educiranu i koordiniranu birokraciju koja je, u dimenziji racionalnog održavanja i daljnjeg projektiranja makro i mikroekonomskog i socijalnog obrasca uopće, bitan čimbenik fleksibilnog, rentabilnog i produktivnog održavanja i usmjeravanja posttehnološkog kapitalističkog logosa (um, znanje, govor, riječ) i u svjetskim, tj. mundijalnim razmjerima povezivanja, a naročito u sveprisutnoj dimenziji tehnologijske uporabe komunikacijskog povezivanja. Birokracija je doista nezamjenjiv medijator u sferi upravljačkog posredništva u velikim proizvodnim, tehnološkim, ekonomskim i drugim upravljačkim transakcijama koje joj omogućuju golemi monopol vlasti koja se manifestira i u njenoj mogućnosti tajnovitog, odnosno “misterioznog” djelovanja. Birokracija, kao golem moderni upravljački sloj u jednom tehnologiziranom društvu, ima mogućnost i sposobnost manipulacijskog apsorpiranja drugačijeg mišlje-

17 “Svjetskom vladom upravljaju guverneri nadnacionalnih financijskih komercijalnih i političkih struktura koje su poznate svima. Približno 50 milijuna osoba, prema mojoj rečenici, već je u toj superkompaniji koja vlada svijetom. Sjedinjene su Američke Države njena metropola, dok njenu osnovicu čine države zapadne Europe i bivši tzv. azijski zmajevi. Sve ostalo čini žrtve te dominacije, razvrstane prema strogom ekonomsko-financijskom stupnjevanju. To je stvarnost, a propaganda tvrdi kako je, pošto je svijet sam po sebi ogromno bogatstvo, poželjna jedna takva svjetska vlada, koju navodno kontrolira svjetski parlament.” Vidi, Isto.

18 Vidi, Schank R.C., Childers P., *The Cognitive Computer on Language, Learning and Artificial Intelligence*, Wokingam 1984. p. 216.

19 Vidi, Rosenberg Nathan-Birdzell, *Kako se zapad obogatilo*, citirano prema Richard Bean, *War an the Birth of the Nation State*, *Journal of Economic History* 33 br. (March 1973) 203-21, August Cesarec, Zagreb, 1993. god., str. 432.

nja i rasuđivanja jer su “znanstveno-tehnička racionalnost i manipulacija slivene forme u nove društvene kontrole.”²⁰

Tu kvalitativno novu formu kontrole nad jednim cijelim globalnim, ekonomskim, tehnološkim, socijalnim, političkim i pravnim obrascem suvremena, tj. birokracija “racionalnosti” *in genuino* prikazuje tu konkretnost, tj. zbiljnost u hipostazirane, odnosno u opće pojmove (sloboda, istina, pravda, demokracija, socijalne i političke slobode, zakonitost, vladavina prava, ustavnost itd.) dakle, fiktivno, manipulacijski te stoga omogućuje analitičko rastvaranje, odnosno realno (empirijsko) prikazivanje konkretne historijske stvarnosti, što je najdrastičnije prikrivanje u dimenziji manipulativnosti funkcioniranja socijalnog i povijesnog konteksta. Također, da paradoks bude veći, a birokratska hipokrizija još tajnovitija, zagonetnija, u takvim, dakle, bitno birokratiziranim društvima dolazi do pravne hiperprodukcije. Naime, tamo gdje se zakoni ne poštuju ili pak vješto eskiviraju, izgleda da “postojeći zakoni nisu dovoljni, pa je logično da” tu postoji i najveća potreba za donošenjem novih, dodatnih pravnih normi.”²¹

I ne samo što redovito dolazi do socijalno-pravnog manipuliranja od strane profesionalne, dakle, stručno educirane birokracije, treba kao posebno apostrofirati i to da je bitna specifičnost birokracije kao osobitog društvenog fenomena što je u velikoj mjeri zatvorena i neosjetljiva organizacija prema okolini nad kojom ona ima monopol “tajnovite vlasti” i što je također “sociološki supstancijalno” relevantno, a to je da se stalno povećava i održava jaz između stanovništva (klijenata) i birokracije.²²

Birokracija je “fenomenološki-supstancijalno” takva da se uvećava zbog uvećanih poslova u državnoj upravi, da se učvršćuje jer birokracija je u svom klasičnom (tradicionalnom) i u modernom „technologiziranom“ smislu jedan učvršćen, tj. okoštali nametnuti „atavizam“ koji nije primjeren jednoj “normalnoj” socijalnoj dinamici, pa čak i dinamici društva kasne druge polovice 20. stoljeća. Kada ističem ovu fenomenološku odredbu samog bića birokracije onda prvenstveno mislim na njene ljudski-neinherentne, dakle, ljudski neproduktivne sociopsihološke konotacije koje birokraciju bitno i sociološki prepoznatljivo izdvajaju kao posebnu, masovnu i znanstvenu društvenu grupaciju,²³ različitu od one u ranijim povijesnim fazama društva, politike, prava, ekonomije, itd., koja i po toj analogiji doista posjeduje i vješto održava monopol vlasti u svim sferama jednog suvremenog globalnog društva. Istina, nisu u pravu oni koji su bili mišljenja da “birokracija ima zastarjele sustave kontrole i autoriteta, te da ne može asimilirati novu tehnologiju ili znanstvenike koji dolaze u organizaciju.”²⁴

Međutim, upravo suprotno ovim stavovima, svjedoci smo vremena i sverastuće tehnologije i konvergentnosti te (birokracije) s neslućenim tehnološkim izumima, a koji u ogromnoj mjeri upravo zahvaljujući birokraciji, odnosno racionalnoj tehnološkoj birokraciji (tehnokraciji) izmiču demokratskoj kontroli društva. Dakako, mogao sam u ovom kontekstu razmatranja i obrnu-

20 Vidi, Marcuse Herbert, Čovjek jedne dimenzije, Svjetlost, Sarajevo, 1989. god., str. 142.

21 Vidi, Sokolović Džemal, Činovništvo ili Birokratija, citirano prema Ž.Ž. Ruso, Društveni ugovor ili principi političkog prava.

22 “Te pojavnosti Merton naziva disfunkcionalna birokracija i analogno tome smatra da one same sebe umnožavaju i obnavljaju i tako cjelokupni aparat postupno gubi svoju prvobitnu ulogu i u cijelosti se pretvara u društvenu disfunkciju. On je to eksplicirao u svom djelu “Social Theory and Social Structure.”

Vidi, Marton Robert K., Social Theory and Social Structure The Free Press, New York, 1978., englated edition, pp. 252.

23 “1. birokracija ne dozvoljava razvoj odrasle ličnosti;

2. ona razvija konformizam i grupiranje;

3. birokracija ne uzima u obzir neformalnu organizaciju i iskršavanje neočekivanih i neanticipiranih problema;

4. ne posjeduje adekvatna sredstva za rješavanje razlika i konflikata među pojedinim rangovima i naročito među funkcionalnim grupama...” Vidi, Bennis Warren, Beyond Bureaucracy, u Amitai Etzioni, cit. pp.1.2.

24 Isto.

ti tezu i apostrofirati da oficijelna politička nomenklatura putem educirane birokracije, odnosno bitnog i vitalnog upravljačkog sloja putem metoda manipulacije artikulira i “predočuje” interese kako joj to svrsishodno odgovara. Naime, suvremeno moderno društvo stratificirano je u rangovima u hijerarhiziranim ulogama, a one se strukturiraju veoma fleksibilno i “strukturalno-funkcionalno” prema poželjnim kvalifikacijama i profesionalnoj naobrazbi koja je kompatibilna s bićem birokracije i birokratizma uopće.

Znanstveno-tehnološka revolucija nije dovela u pitanje instrumentalnu racionalnost birokracije, naprotiv, birokracija ne mijenjajući svoju esencijalnu bit, tj. morfologiju svog osobitog društvenog bića, manifestira se pod drugim, tj. vremenski i deterministički primjerenijim nazivom tehnokracije “čini se prije svega, kvantitativne, a ne kvalitativne prirode, odnosno, tehnokracija je sazrijevanje u smjeru predviđenim Weberovim modelom birokracije”.²⁵

Dakle, ne ulazeći u sve spomenute sociopolitičke, ekonomsko-determinističke, sociopsihološke i druge implikacije, recimo i to da su i poznati teoretičari društvenih elita percipirali, spoznali i pojmovno se odredili prema birokraciji kao nečem imanentnom u kontekstu svake socijalno-političke strukture društva. Tako u klasičnoj teoriji elita Gaetano Mosca daje bitan doprinos sociološkoj analizi i teoriji jer je u svojim analizama bitno osvjetlio ozbiljnost političkih procesa. Naime, “Mosca je smatrao da vlast uvijek ima manjina-vladajuća klasa, a sve tipove vladavine podijelio je na feudalne i birokratske.”²⁶

Dakako da je ovo istina, jer birokracija je poglavito ona društvena grupacija koja po imanenciji svojih profesionalnih poslova i zadataka ima monopol istinske vlasti, a zatim treba posebno apostrofirati da stil i duh organizacijskog djelovanja birokracije nije zaobišao oblast znanstvene djelatnosti, već se, naprotiv, birokracija do te mjere integrirala u sve sfere modernoga društvenog života i organizacije da je postala neprikosnoveni faktički autoritet u svijetu hijerarhije objektivnih vrijednosti. Naime, ključni temelj visoko tehnologiziranog a posebno visoko informatiziranog društva postaje profesionalno educirana i brojna birokratska struktura moći odnosno monopola vlasti u vertikalnim i u horizontalnim društvenim strukturama.

Birokracija djeluje vrlo temeljito i “agresivno” u modelu programiranog ekspanzionističkog kapitala koji je po isključivoj političkoj motivaciji masovne proizvodnje, masovne potrošnje i maksimalne dobiti (profita) odbacio u većoj ili manjoj mjeri mnoge etičke vrijednosti i standarde, jer je nastupilo vrijeme u tehnološki determiniranom svijetu suvremenog poduzetničkog društva gdje cilj privredne djelatnosti nije više uporabna vrijednost i uvećanje mase dobara, u funkciji zajedničkog dobra, već momenta izokrenutih vrijednosti i uvećanje viška vrijednosti. U ovom kontekstu i treba kao bitno svojstvo birokracije istaknuti njenu instrumentalnost i funkcionalnost u novim civilizacijskim izvedbama globalnoga svijeta.

Prema tome, birokracija i birokratizam bitno su u svojoj povijesnoj instrumentalnoj dimenziji konvergentni s osobitim bićem suvremenoga kapitalističkoga “mundijalnog” svijeta, projekta i sl., što eksplicite i implicite najizraženije manifestira u mjestu, ulozi i moći (vlasti) birokracije u raznim sektorima društva kao npr. u “poduzećima, odnosno multinacionalnim, korporacijska u organizaciji rada u oblasti kulture, tj. u “birokratizaciji kulture” itd. Te homologije, u tom slučaju, potječu od dominacije jednog ideološkog modela nad cjelinom formacije.”²⁷

Doista su ove spoznaje prihvatljive i to naročito u suvremenom posttehnološkom, utilitarnom društvu gdje bitno dominiraju vrijednosti kao što su: novac, egoizam, hedonizam, želja za

25 Vidi, Goulder A., *The Dialectic of Ideology and Technology* The Macmillan Press, London and Basingstoke 1976, str. 251

26 Vidi, Gaetano Mosca, *Sulla Teorica dei Governi e sul Governo Parlamentare*, Loescher, Rome

27 Vidi, Pulancas Nikos, *Kapitalistička država, birokratizam i birokracija*, Student broj 20/21, str. 18

isticanjem, želje za moć, vlast, bogatstvo i sl., gdje je bitno egzistentna “tehničko-birokratska priroda moderne destruktivnosti..., gdje je kibernetički čovjek toliko otuđen da svoje tijelo doživljava samo kao instrument za postizanje uspjeha.”²⁸

Dakle, suvremeni čovjek, čovjek posttehnološkog društva (robotizacija, kibernetizacija, kompjutorizacija, bionizacija, automatizacija i sl.) jest bitno otuđen čovjek od svoje generičke suštine, od svoje biti da bude slobodan, a ne poslušan, unižen, obezvrijeđen materijalno i duhovno eksploatiran od onih koji imaju nad njim golemu političku vlast i moć, a koja je najčešće izražena kroz birokracijsku manipulaciju, odnosno kroz njen ogromni administrativni i profesionalni aparat koji je alocira i daje joj monopol vlasti.

Monopol vlasti kroz privid, odnosno strogo (striktno) i normativistički određenu profesionalnost (nadležnost, kompetencija) u jednom globalnom, a naročito modernom društvu, birokraciji daje mogućnost i potrebu penetriranja u sve društvene pore, društvene strukture (ekonomske, političke, kulturne itd.) budući da se, u poglavito modernom društvu, manje ili više sve ubrzanim trendom kvalitativno mijenja, što dovodi do jedne specifične društvene morfologije koja bitno poprima birokratski karakter, a što se najeksplicitnije izražava kroz položaj, ulogu i ponašanje samih znanstvenika koji sustavno gube svoju tradicionalnu relativnu samostalnost. Naime, znanstvenik je sada čvrstim i neraskidivim pravno-regulativnim i “egzistencijalnim” vezama integriran u mnogobrojne znanstvene servise i znanstvene laboratorije čija je opća signatura društvenog postojanja bitno birokratska i opslužujuća, lišena profesionalne etike.

Zapravo, svi ti instituti, laboratoriji i razni vladini i nevladini servisi, te razni zavodi (biroi), udruge i sl. su ne samo organizirani po strogim hijerarhičnim, tj. birokratsko-racionalnim principima, već su u svojim poslovima i zadacima i svojim određenim i tajnim vezama s oficijelnom političkom vlašću onaj čimbenik koji je u faktičnom smislu koncentrirao vlast, moć, odnosno mogućnost manipulacije nad ljudima u tolikoj mjeri da je to zapravo “najefikasnija” društveno strukturirana organizacija kako po broju profesionalno educiranih i zaposlenih, tako i po obujmu upravno-administrativnih organa, zatim postavljenih poslova i zadataka, jer “kroz strogo postavljenu organizaciju i postavljene propise (regule) birokracija teži izražavanju postavljenog cilja.”²⁹ Ova konstatacija koja je konvergentna s realitetom eksplicitno nam predočava kako i na kakav je način strukturirano (ekonomski, politički, pravno, kulturno) moderno tehnologizirano društvo, a gdje ključno mjesto zauzima i čvrsto održava poziciju monopola vlasti “tehnologizirana birokracija”, naravno u svom imanentnom i programiranom biću racionalnosti.

Dakle, živimo i djelujemo u vremenu i globalnom društvu u kojem umjesto da organizacija (ekonomska korporacija, poduzeće, razne tvrtke, državne ustanove, upravni resori vlasti itd.) “supstancijalno” pripada čovjeku i njegovim esencijalnim potrebama, čovjek je sveden na distribucije pokornog bića koje pripada isključivo organizaciji, a sve u funkciji proklamiranog i održavanog utilitarizma, odnosno maksimalne proizvodnje, maksimalne potrošnje i maksimalne dobiti (profita). Ovo je sve u potpunosti realnost suvremenoga svijeta jer pluralizam je ustvari postao pragmatička metafizika kojoj na putu stoji monopol vlasti birokracije i gdje je zapravo čovjek postao u svojoj tjeskobi, nemoći, “nametnutoj bezosjećajnosti”, oprezan i nepovjerljiv prema svemu. U birokratiziranom svijetu za postmodernističkog čovjeka ne vrijede nikakvi principi. Zapravo, postmodernizam u svojoj misaonoj diktaturi i empirijski apostrofira, u cilju sveopće birokratske manipulacije, veće slobode koja je čisti privid, pričin (prava manjine, prava žene, liberalnije shvaćanje i prihvaćanje braka, zatim morala itd.) dakle, “pozivajući se na uvažavanje poseb-

²⁸ Vidi, Fromm Erich, Anatomija ljudske destruktivnosti, Druga knjiga, Naprijed, Zagreb, 1980. god., str. 174-175.

²⁹ Vidi, Ritzer George, McDonaldizacija društva, Naklada, Jasenski i Turk, Zagreb, 1999. god., str. 35.

nosti bez načela.”³⁰ Čovjek suvremene makro i mikro društvene strukture u dobroj mjeri podsjećajući na zarobljenika koji pokorno i sustavno služi određenim postavljenim i kontroliranim ciljevima. Zapravo u imanentnoj korelaciji pojedinac-društvena struktura, dakle, u toj socijalnoj interakciji pojedinac je putem uspostavljenih ili hipostaziranih vrijednosno ponajviše luksuznih interesa, odnosno pojmova koji ne dozvoljavaju jedan radikalni kritički, analitički pristup i analognu tome i eventualni civilizacijski, društveni i radikalni preobražaj već ga birokratske strukture vlasti i moći, putem tehnološke jedne programirane dominacije (tehnobirokracija) u dimenzijama suptilne manipulacije i propagande vješto “apsorbiraju u svoj oficijelni univerzum rasuđivanja i ponašanja.”³¹

Postoje razni oblici modernije i svrsishodnije kontrole u formi jedne nove “društvene etike” koja po sadržajnosti i pojavnosti svojih vrijednosnih sudova i standarda, što eksplicite i implicite, podrazumijeva radikalno suprotstavljanje i prekidanje s onom vizijom društva u kome bi u duhu pune supstancijalne i humanističke vizije svijeta i života bitni društveni agens bio samosvjesni, samosvojni, samostalni i “umno autonomni subjekt”,³² koji ne bi bio puki objekt izvanjske manipulacije dominacije nad njim, tutorstva i sl., već bi bio svoja osobnost sa svojim urođenim i stečenim individualitetom kao slobodno i društveno produktivno biće, biće koje ima slobodu, vlastitog odabira, a ne „nametnutih odabira“, a što je uvijek privid, tj. manipulacija, nameatanje, serviranje.

Živimo i djelujemo u svijetu znanstvene organizacije i podjele rada čija je “znanstvenost” do neslučenih razmjera, tj. u “geometrijskoj progresiji” uvećala produktivnost ekonomskog, političkog i kulturnog resursa i aktivnog poduzimanja. Istina, bitno se povećao standard života, ali je u ovim društvenim tehnologiziranim izvedbama proizveden i propagandno održavan takav model sveukupnog duha i ponašanja (hedonizam, utilitarizam, egoizam, narcisoidnost, neotvorenost za druge, itd.) koji svoju izvorišnu sociološku matricu ima u etabliranim, tj. nametnutim vrijednostima profita, raskoši i svih ostalih tlačiteljskih i nelojalno konkurentskih pozicija u globalnom društvu, društvu lažne, odnosno nefilogenetske orijentacije.

III. ZNANSTVENO-TEHNOLOŠKA RACIONALNOST I MANIPULACIJA BIROKRACIJE

Zapravo, “znanstveno-tehnološka racionalnost i manipulacija su slivene u nove forme društvene kontrole”³³ koje predstavljaju intelektualni i tehnološko-strukturalni novum u zemljama tehnologiziranog Zapada (SAD, Japan, Njemačka....).

Ove forme dominacije nisu efikasno, odnosno instrumentalno izvedive bez gigantske, razgranate i profesionalne birokracije, odnosno suverenog administrativnog (birokratskog) aparata, koji je bitna osnova kontrole, koordinacije, reprezentacije i najefikasniji garant privilegija i brzog napredovanja u etabliranoj hijerarhiji. Međutim, ovi realiteti suvremenog poglavito postmodernističkog svijeta, tj. društva bitno generiraju jedno društveno ozračje koje ima sociološke, sociopsihološke, političke, ekonomske, kulturne i uopće društvene implikacije, a koje mogu dovesti do sociopolitičke atrofije, bezosjećajnosti, beznađa i sl. u društvenom poretku. Naime, čo-

30 Vidi, Honnefelder L., *Sittliche Lebensform und praktische Vernunft*, Paderborn- München-Wien-Zürich 1992., str. 12.

31 Vidi, Marcuse Herbert, *Čovjek jedne dimenzije*, Svjetlost, Sarajevo, 1989. god., str. 195

32 Vidi, Kant Immanuel, *Metafizika čudoređa*, MH, Zagreb, 1999. god., str. 202

33 Vidi, Marcuse Herbert, *Čovjek jedne dimenzije*, Svjetlost, Sarajevo, 1989. god., str. 142

vjek suvremenog tehnologiziranog i konkurentsko-profitersko-hedonističkog društva prinuđen je stvarno i normativno služiti proklamiranim i poželjnim interesima. Stoga se i kaže da “pojmovi više ne predstavljaju zbiljnost o sebi nego su njezin surogat, tj. apstraktni pokazatelj.”³⁴ Ovo su apstraktni pokazatelji do te mjere da je zbiljnost u kojoj živimo i svekoliko djelujemo nekonvergentna s proklamiranim svjetonazorima, socijalnim standardima, odnosno, u globalnom društvu gdje je sve neizvjesno, tj. živimo i djelujemo u ozračju makro i mikro struktura “koje su bitno bremenite rizicima.”³⁵

Mišljenja sam da je upravo birokracija sa svojim osobitim bićem, tj. bitnim korištenjem tehnike³⁶ u organizaciji rada, zatim u projektiranju, proizvodnju i održavanju određenog modela (društvenog obrasca) društva u svim njegovim vitalnim (vehementnim) sferama, zapravo dovela do bitnog snižavanja etičkih principa (pravda, solidarnost, socijalna prava, produktivnost života) te čovjeka često dovodi u psihička stanja očaja, beznađa, tjeskobe, odnosno do nihilizma, jer se čovjek u modernom, odnosno u posttehnologiziranom društvu teško može boriti protiv organizacija koje su po svojoj socijalno-političkoj i pravnoj morfologiji birokratske pa analogno tome i moćne.³⁷

Zapravo ljudi su u toj povijesnoj i društvenoj globalno–civilizacijski nametnutoj izvedbi često dezorijentirani i mentalno demotivirani, a naročito mladi, obojeni, žene, obični radnici, žive i djeluju u svijetu etabliranih i prezentiranih konzumnih banaliteta i svekolikih užitaka (seks, alkohol, droge, kocka) i tu je čovjek “razlomljen” od svoje esencijalne, tj. od generičke produktivne ljudske biti i gdje se “dijakroni i sinkroni moment (svojstvo, identitet) ljudi sve više ugrožava i gubi u ozračju konkretnih društvenih struktura.”³⁸

U ovom kontekstu sagledavanja, sociološki i psihosociološki relevantno je istaknuti i to da bez obzira na sveopću birokratizaciju suvremenog globalnog društva, odnosno njegove bitno strukturalne birokratske okvire, taj isti univerzum propagandno proklamiranog mišljenja i rasuđivanja “superkapitalističkog” svijeta (SAD, zapadne Europe, Japan i sl.) predstavlja optimalnu društvenu situaciju u kojoj čovjek nužno živi, djeluje, pravi svoju profesionalnu karijeru i može u društvenoj ljestvici hijerarhiziranih rangova i vrijednosti napredovati. On može napredovati ako prihvati oficijelne imperativne vrijednosti i standarde mundijalnog društva, društva masovne proizvodnje, masovne potrošnje i ostvarenja maksimalne dobiti. Hoću posebno apostrofirati da je instrumentalni karakter i cilj birokracije ili pak tehnokracije inkorporiranost u super-tržišno globalno ili globalna društva, a gdje je zapravo sve “transformirano u robu, ne samo u stvari, već i u samu osobu, njena fizička energija, u njenu vještinu, u njeno znanje, u njene nazore, u njene osjećaje, pa čak i u njene osmjehe.”³⁹

Birokracija je do te mjere, tj. intenziteta, svojim bićem, svojim suptilnim metodama reklame i propagande interesa u dimenzijama “racionalne kontrole i društvene dominacije” da zapravo moderni čovjek doživljava svijet jedino u granicama praktičnih ciljeva.”⁴⁰

34 Vidi, Eisfeld R., Pluralizam između liberalizma i socijalizma, Zagreb, 1992. god., str. 26 i dalje

35 Vidi, Beck V., Risikogesellschaft, Auf dem Weg in eine andere Moderne Frankfurt 1989.

36 “No, kad tehnika postane univerzalna forma materijalne proizvodnje, ona određuje cjelokupnu kulturu: projektira povijesni totalitet- svijet.” Vidi, Marcuse Herbert, Čovjek jedne dimenzije, Svjetlost, Sarajevo, 1989. god., str. 148

37 Vidi, Sultanović Vladimir, Društvo, elite i tehnokracija, Veselin Masleša, Sarajevo, 1980. god., str. 165

38 Vidi, Taylor Ch. Sources of the Self: The making of the modern identity, Cambridge Mass, 1989. god.

39 Vidi, Fromm Erich, Anatomija ljudske energije, Druga knjiga, naprijed, Zagreb, 1980. god., str. 175

40 Vidi, Isto str. 180

Dakako ovi praktični, odnosno agresivno utilitarni ciljevi prema kojima “propagandno proklamirano” teži moderni čovjek jest zapravo rezultanta općeg duha vremena i društva u kojem živimo i djelujemo, a taj duh je visokorazvijeno i hiperorganizirano, tj. tehnologizirano globalno društvo.

Dakle, treba istaknuti kao sociološki relevantno u ovom kontekstu sagledavanja i to, da je nestalo doba individualizma (personaliteta) i širokih individualnih zahvata u društvenoj strukturi već su, naprotiv, ekonomski i “društveno-tehnološki” determiniziranu bitno, odnosno radikalno izmijenili opću sociološku signaturu svijeta. To je stoga što kad “tehnika (tehnologija) postane univerzalna forma materijalne proizvodnje, ona određuje cjelokupnu kulturu, tj. projektira povijesni totalitet svijeta.”⁴¹ Zapravo, hoće se istaknuti da je današnji čovjek atomiziran, tj. razmravljen u nametnutom hedonizmu, utilitarizmu.

Ovoj povijesnoj zbiljnosti dodajmo da čovjek umjesto da bude slobodno, kreativno, tj. sociopsihološki produktivno biće i da društvena izvedba, odnosno makro i mikro društvena struktura pripada njemu, čovjek u birokratskoj organizaciji i u njenoj društvenoj misiji kontrole, zapravo pripada isključivo toj organizaciji, strukturi, izvedbi.⁴²

Sve ovo iznijeto je, dakako, u filozofijskoj, sociološkoj konzekvenciji čovjekove tvorevine, dakle, od čovjeka kao *homo fabera*, *homo laboransa*, *homo productora*, *homo economicusa* i sl., ali one su se bitno otuđile od njega samoga jer veliki ekonomisti, financijski i vojnoindustrijski interesi i ciljevi u globalnom društvu projektirani i proizvedeni su u uskim oficijelnim politički otuđenim (alijeniranim) centrima moći i nacionalnog raspolaganja i posebno treba apostrofirati da živimo i djelujemo u svijetu masovnosti, vječno “upitne” socijale i apstraktnog kolektivizma. Čovjek je zapravo u suvremenom modernom svijetu “zapao” u “matricu” spektakularnih ekonomskih, socijalnih, političkih i duhovnih promjena koje nisu bitno smanjile otuđenost čovjeka od svoje esencijalne biti, dakle, čovjek nije agens univerzalnog ljudskog samodjelovanja, samorazvoja, već je naprotiv instrumentaliziran i apsorbiran u univerzum birokratskog upravljanja i koordiniranja. Sigurno da čovjek nije prazni list papira na kome se može pisati njegova povijest, dakle, on do kraja ne može postati pasivni i poslušni agens, jer ne može izmijeniti svoje genetske, psihološke i druge ugrađene biološke datosti, a koje su imanentne, odnosno “supstancijalne” njemu kao primarno društvenom biću, ali on je u suvremenom modernom svijetu, svijetu biznisa, uspjeha, novca, slave, proklamiranog i etabliranog utilitarizma, hedonizma, egoizma, bezosjećajnosti ipak “pritiješnjen” u dilemi prihvaćanja nametnutih vrijednosti, standarda ili pak radikalnog opiranja, odnosno odbacivanja.⁴³

Međutim, trebamo imati na umu da je čovjek bitno povećao svoj standard u visokorazvijenim, dakle, zemljama golemih tehnologija i financija, ekonomsku i vojnu moć uopće, ali da je upravo birokracija ona forma, ona organizacija koja putem svojih vitalnih resursa, svog bića (profesionalnost, visoka educiranost i vještina manipuliranja) bitno uspostavlja svoju birokratsku interpretaciju u globalnom društvu u svim njegovim vehementnim sferama bilo u dimenziji tehnokracije (stručnjaci, tehničari, inženjeri i sl.) ili pak u dimenziji izvršno-političke i upravne (izvršna vlast-egzekutiva) administracije (birokracije). Dakako, u ovom kontekstu razmatranja i analize monopola vlasti birokracije ne bih pravio neku “fenomenologijsku” distinkciju “sociološko-pojmovnog” određenja same tehnokracije i birokracije. Naime, sklon sam tezi da društvene sadržaj-

41 Vidi, Marcuse Herbert, Čovjek jedne dimenzije, Svjetlost, Sarajevo, 1989. god., str. 148

42 “nadalje kroz birokratsku upravu i njenu dimenziju racionalnosti vrši se kontrola nad ljudima putem primjene nehumanih umjesto humanih tehnologija.” Vidi, Ritzer George, McDonaldizacija društva, Naklada, Jasenski i Turk Zagreb, 1999. god., str. 35-36.

43 Vidi, Schwartz B. Lacey H., The Formation and Transformation of Values, London 1996. god., str. 7-15 i 319.

nosti, odnosno pojavnosti moramo percipirati i analitički spoznavati i prema njima se pojmovno određivati prema realitetu njihove instrumentalnosti, odnosno cilja i svrhe postojanja i djelovanja u jednom globalnom društvu. Dakle, i birokracija i tehnokracija “svojom su povijesnom suštinom i društvenim ciljevima pojava koja je vezana za suvremeni kapitalizam.”⁴⁴

Zapravo ove dvije društvene pojavnosti, tj. fenomeni, su u potpunosti kumulativne i konvergentne pojave u univerzumu modernog i bitno ekspanzionističkog kapitalizma. Naime, moderni kapitalistički svijet zahvatila je epohalna tehnološka revolucija, a poglavito informatička kojoj kao temelj služi mikroelektronička tehnologija (proizvodnje čipova i umjetnih sirovina), a koja je opet u svojoj tehnološkoj instrumentalnoj biti ona matrica iz koje se dalje razvila robotizacija, kompjutorizacija, zatim razni komunikacijski sustavi i sl.

No, u ovom sklopu treba istaknuti da ono što mi pojmujemo kao tradicionalna birokracija (izvršno-politička i upravno-administrativna) nije osobiti društveni fenomen koji profesionalno djeluje “neutralno”, naprotiv, državna birokracija (administracija) je u svojoj organskoj opslužnosti s oficijelnim političkim strukturama i analogno tome njihovim strateškim sociopolitičkim, ekonomskim, kulturnim, bitno sociološki, pravno-politički, tehnički i sl., artikurirajuća i društveno i interno ispermutirana s “tehno-birokracijom”⁴⁵. One su sociološki, ekonomski, pravno i tehnološki povezane pojavnosti do te mjere i instrumentalnog cilja da je “filozofsko-fenomenološki” teško podvući postojanu granicu, tj. *differentia specifica* između tzv. “administrativne birokracije” i same tehnokracije. Istina je da pod fenomenom, sociološkopoličkim pojmom tehnokracija pojmujemo prirodnoznanstvene stručnjake, inženjere, tehničare, dakle, stručnjake, eksperte u tehničkim znanostima ali “sociološko-fenomenologijska” bit ove pojmovne razlike nije ni sociološkopolički ni pravno relevantna, jer esencijalna, odnosno fenomenološka suština je u tome da su i tehnokracija i “administrativna birokracija” samo različiti modusi u isključivoj funkciji nadzora racionalne koordinacije, propagande, zatim tehnološke dominacije i manipulacije u jednom globalnom sociopolitičkom i pravnom poretku.

U modusu tehnokracije, sama tehnokracija kao društvena izvedba u instrumentalnoj poziciji povijesnog i društvenog tehnološkog determinizma pojmovno smatra i prihvaća znanost isključivo u logici projektiranja, održavanja (nadzora i koordinacije) i provođenja tehnostrukture. Naime, u modernom, poglavito u kapitalističkom visokotehnologiziranom društvu, znanost prvenstveno mora pridonositi povećanju efikasnosti društva u pogledu oficijelno politički zamišljene homogenizacije, dakle, u onoj mjeri, tj. društvenom obujmu u kojem se zadovoljavaju globalni sociopolitički i ekonomski kriteriji koje su uputile oficijelne političke strukture tehnokraciji, a radi daljnjeg održavanja povijesno i tehnološki determiniranog u organizaciji cjelokupnog društva, a poglavito materijalne proizvodnje i svake druge distribucije svekolikih resursa. Sigurno je da je u tehnološkoj interpretaciji tehnokracija projektirana i zbiljski egzistira kao doista koegzistentna, homogena, čvrsta, efikasna i moćna organizacija sa striktno podijeljenim i koordiniranim poslovima i zadacima u strogo primjerenom i podržavanom principu subordinacije, a što je dakako u suštini, odnosno u krajnjoj sociološko-političkoj i pravnoj morfologiji svojstvo „administrativne birokracije”.

Apostrofiram tzv. pojam “administrativna birokracija”, jer pri tom imam u vidu razmatranja onih modusa birokratskog upravljanja u tradicionalnim državnim resorima (vojska, policija, državno tužilaštvo, inozemni poslovi, financije, državna uprava npr. razne uprave, zavodi, direkcije

44 Vidi, Sultanović Vladimir, Društvo, elite i tehnologija, Veselin Masleša, Sarajevo 1980. god., citirano prema I. Semprun str. 207.

45 Vidi, Michael Haralamos, Uvod u sociologiju, Globus, Zagreb, 1989. str. 251.

je, ispostave, referade, inspektorati itd.) u kojima je do krajnjih konzekvencija primijenjen, održavan i razvijan princip stroge subordinacije.

Dakako da u modalitetu tzv. tradicionalna birokracija (suverene administracije) treba pojmiti i vlast partijske (stranačke) birokracije koja se još naziva i kadrovskom upravom, mada je riječ kadar vojni izraz i može u određenim državopolitičkim pokretima imati i druga suznačja, a naročito u onim zemljama koje su pratile bitno rigidne totalitarističke ideologije (jedan vođa, jedna stranka, tajne policije, monopol javnog informiranja, centralizirana ekonomija i sl.) i gdje su još uvijek osjećajno posljedice izražene u socijalno političkoj, ekonomskoj i kulturnoj atrofiji.⁴⁶

Američki sociolog, političar, sveučilišni profesor, eminentni analitičar globalizacije svijeta upozorava između ostalog: "U ovom stoljeću ta vizija izrodila se u najskuplju političku oholost u povijesti čovječanstva: totalitaristički pokušaj da se stvore prisilne utopije..."⁴⁷

Upravo ovaj totalitaristički pokušaj da se jedna pogubna ideologija lažnog kolektivismu druge polovice 20. stoljeća, koja je pod inhibicijama marksizma priskrbila sebi toliki monopol na istinu, društvena globalna kretanja i gdje se uplitala u sve društvene pore društva pa čak i u obitelji, a sve u dimenziji pseudoreligijske eshatologije u propagandno promicanje i odlaganje u vizije daleke i bolje budućnosti.

No, "ukratko, ovo stoljeće bilo je svjedokom pomaka čovječanstva od eksperimentiranja s prisilnom utopijom, k užitku u permisivnom izobilju, od strasnog prihvaćanja apsolutističkih meta mitova do lakomislenog poigravanja s relativističkim agnosticizmom."⁴⁸

Ono što je u ovoj opservaciji također relevantno s obzirom na mundijalnost, tj. globalizaciju svijeta jesu zapravo neke specifičnosti koje su kompatibilne s globalnim političkim okolnostima kakav je zapravo današnji posttehnološki svijet čiju sociološku matricu obilježava izuzetno dinamično i interaktivno umnožavanje.

Tehnološki determinizam, zatim sveprisutna opća politička aktivizacija bitno uvjetuje da i pored birokratskih manipulacijskih, propagandnih i drugih metoda "racionalno-birokratske" kontrole i usmjeravanja mišljenja, rasuđivanja i homogenizirajućeg ponašanja ljudi su ipak politički obrazovaniji, svjesniji i pored toga što su podložni masovnoj mobilizaciji u cilju i svrsi etablirane oficijelne političke strukture, te ostaju uvijek na koncu jedna respektabilna ogromna populacija koja se potencijalno i latentno može sociopolitički, psihološki uskladiti i usmjeriti protiv vladajućih političkih struktura vlasti, moći. Hoću reći da je upravo taj ogromni i brzi tehnološki razvoj još jedan dodatni i bitni čimbenik koji pogoduje monopolu birokratske vlasti jer čovjek u labirintu tehnoloških resursa (robotizacija, kibernetizacija, kompjutorizacija, umjetne sirovine, umjetna inteligencija) u velikoj mjeri prestaje biti sposoban u punom "supstancijalitetu" odupirati se birokratskom pritisku, presiji, nadzoru, budući da je čovjek bitno osakaćen u spoznavanju biti tehnike.⁴⁹

Naime, u svjetskom globalnom ozračju tehnike i tehnologije nije samo dovoljno oblikovanje, razvijanje i sinkronizirano aktiviranje socijalnopolitičke svijesti u procese koji idu k promjeni čovjeku neprimjerenih struktura pa tako i monopola birokratske, odnosno tehnokratske vlasti, jer

46 Vidi, Meyer Gerd, Bürokratischer Sozialismus, F. Holzboog, Stuttgart 1977. str. 132-133.

47 Vidi, Brzezinski Zbigniew, Izvan kontrole, Globalna previranja noći 21. stoljeća, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994. god., str. 177.

48 Isto, str. 178.

49 "Tehnika nije isto što i bit tehnike ... Tako i bit tehnike nije uopće ništa tehničko. Naš odnos prema biti tehnike nećemo mi stoga nikad spoznati ... Mi smo posvuda ropski vezani za tehniku, bilo da je strasno afirmiramo ili nijećemo. Vidi, Heidegger Martin, Kraj filozofije i zadaća mišljenja, Naprijed, Zagreb, 1996. g., str. 221.

“politički aktivizam ne znači i uspostavu djelotvorne demokracije.”⁵⁰ Naprosto ne znači uspostavu djelotvorne demokracije jer je u cijeloj povijesnoj retrospektivi svih društava, a naročito suvremenog, uz to bitno tehnologiziranog s predominatnim utilitarističkim poželjnostima, tj. vrijednosnim sudovima i standardima, zapravo birokratska struktura u uspostavljenim dimenzijama subordinacije, a sve opet u ozračju produktivnog i destruktivnog krajnje golemog i razgranatog aparata najefikasniji instrument podređivanja “rafiniranoj” znanstvenoj dimenziji upravljanja svemoćne organizacije.

S obzirom na legalni karakter pozicioniranja i vladanja, odnosno monopola vlasti u globalnom društvu, u građanskom društvu najvažniji (legitimni) način formiranja birokratskih ili pak tehnokratskih političkih struktura jest izborni proces. Dakako da i izbor same profesionalne, tj. educirane birokracije bitno izražava realni odnos političkih stranaka, dakle, snaga političke moći i utjecaja (lobiranja). Međutim, u suvremenom globalnom, bitno tehnologiziranom društvu postoji jedan modus po kojem su zapravo profesionalni birokrati ili tehnokrati ustvari mistificirani u tom smislu što se pojmjuje da su oni isključivo opslužna klasa, sloj ili pak intermedijarna grupa koja po svojoj društvenoj, profesionalnoj ulozi, odnosno stručnoj imanenciji i ideološkoj neutralnosti nije mandatno vezana kao što su to profesionalni političari, tako da se do kraja ne pojmjuje bit, svojstvo, društvena uloga i međusobna korelativnost, isprepletenost, dakle, konvergentnost same birokratske strukture i njenog monopola svekolike vlasti u interesu onog društvenog, političkog i uopće civilizacijskog obrasca kojeg uobličuju, proizvode i održavaju oficijelne političke strukture, a koji je bitno kompatibilan s povijesnim logosom (um, riječ, govor, misao) dakle, određene uhodane svijesti o obrascu gdje je sve podvrgnuto tržištu, dobiti, novcu, slavi, moći, vlasti itd.

U ovom sklopu relevantno je istaći da centri političkog odlučivanja suobrazno uvjetima modernog tehnološkog društva i njegove sveprisutne automatizirane proizvodne trake u dimenziji racionalne, birokratske kontrole striktno projektiraju i organiziraju sve sektore proizvodnje do najuže specijalizacije. Naime, za kapitaliste i upravu ni specijalizacija nije dovoljno dodatno sredstvo kontrole. Drugo važno sredstvo je znanstvena tehnika, uključujući znanstveno upravljanje koje predstavlja pokušaj promjene znanosti za kontrolu rada, a za potrebe uprave.”⁵¹

Upravo je bit tehnike, odnosno tehnološki razvoj i zakonitost modernog društva (tehnološki determinizam) omogućio krajnje atomiziranje poslova i zadataka na automatiziranoj proizvodnoj traci što je imanentno i urgentno tražilo i traži specijaliziranu educiranost organizatora i nadglednika proizvodne organizacije i procesa, tj. birokrata u dimenziji visoke specijaliziranosti.⁵²

IV. SOFISTICIRANA SPECIJALIZIRANOST BIROKRACIJE

Visoka specijaliziranost poslova i zadataka kao izravna posljedica tehnoloških izvedbi (robotizacija, kibernetizacija, kompjutorizacija, bionizacija) bitno je podigla proizvodbenu aktivnost, smanjila je troškove radne snage, podigla je kvalitetu proizvoda, funkcionalno i estetski (dizajnerski) i sl., a što doista nije optimalno moguće bez specijaliziranih birokrata, koji svojom stručnom kontrolom u organizaciji poslova i zadataka primjerenih materijalnih sredstava na raspola-

⁵⁰ Vidi, Brzezinski Zbigniew, *Izvan kontrole*, Globalna previranja noći 21. stoljeća, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994. god., str. 178.

⁵¹ Vidi, Ritzer George, *Suvremena sociologijska teorija*, Globus, Zagreb, 1997. god., str. 165.

⁵² “Na primjer radnici u tvornici automobila mogu na pokretnoj traci proizvesti više automobila negoli isti broj iskusnih stručnjaka od kojih svaki proizvodi po jedan automobil. Osim toga specijalizacija omogućuje kapitalistu da plati najmanju cijenu za potrebnu radnu snagu.” Vidi, Isto, str. 165.

ganju, zatim znanstvenom podjelom rada, strogom hijerarhijom organa i službenih osoba (birokrata), jer upravo su birokrati, odnosno "racionalni birokrati" onaj instrument putem kojeg moderni tehnologizirani kapitalizam funkcionalno, tj. kompatibilno povijesnom i društvenom biću organizacije proizvodnje ispunjava svoju misiju poslušno, profesionalno, dakle, disciplinirano.

Također treba ovdje apostrofirati da u modernom tehnologiziranom društvu ni sama upravna administracija nije pošteđena znanstvenih metoda u nadzoru, tj. upravljanju, to više i to prije što su administrativni (činovnički) poslovi temeljito znanstveno istraženi, a čija je izravna implikacija da su upravni (administrativno-činovnički) poslovi pojednostavljeni, rutinizirani i standardizirani,⁵³ a na koncu trebamo imati u vidu da tehnologizirani oblici i metode zadnjih decenija prodiru u urede, poglavito sve većom uporabom raznih kompjutera, interneta i slične "komunikacijske" opreme. Prema tome, primjerena tehnika, tj. inovacija u administrativni, tj. činovnički aparat, ima za izravnu posljedicu da činovnici, odnosno birokrati mnogo efikasnije (brže, preciznije i obuhvatnije) izvršavaju svoju funkcionalnu društvenu misiju, tj. nadzor nad samim radnicima, a što im dodatno pojačava moć, odnosno monopol vlasti u modernom društvu gdje zapravo birokracija impresionira svoje naredbodavce (oficijelne političke strukture vlasti) znanstveno-profinjenim nadzorom. Dakle, bit je birokracije u modernom društvu da ona može putem moderne i provjerene tehnologije rada, mobilizirati, aktivirati u procesu rada i kontrolirati rad i aktivnost radnika i to kroz mnogobrojna "bezlična" pravila i metode birokracije. Također filozofski i sociologijski je relevantno istaknuti i to da se kapitalizam ubrzano mijenja, jer to mu je inherentno, a analogno tome mijenjaju se i sami načini, oblici i metode birokratske kontrole nad radnicima, odnosno procesom svih vitalnih sfera rada. Upravo zbog ove svoje povijesno i društveno delikatne uloge sam karakter izbora birokracije je vrlo profesionalan, jer po imanenciji njezine stručno-educirane pozicije i opslužne misije u funkciji nadzora, koordinacije, reprezentacije i sl., od oficijelnih političkih struktura vlasti traži složen, odgovoran i krajnje provjeren kriterij za izbor profesionalnog birokrata. Naime, centri političkog odlučivanja u modernom, odnosno u bitno tehnologiziranom i "konzumno-potrošačkom" društvu su "bitno" spoznali i pojmovno su se odredili prema birokraciji kao prema onoj profesionalnoj društvenoj grupaciji bez koje ne bi bili u stanju artikulirati, odnosno sprovoditi svoju politiku u globalnom društvu, društvu masovne proizvodnje, masovne potrošnje i maksimalne dobiti. Iz ovoga eksplicite i implicite proizlazi da vladanje, odnosno upravljanje (nadzor i sl.) u jednom modernom građanskom društvu koje je "inficirano" potrošačko-konzumnim, egoističkim, utilitarističkim i sličnim alijeniranim mentalitetom nije moguće bar efikasno (racionalno) ako se ne spozna konstitutivan princip racionalnog društvenog univerzuma u kojem oficijelno djeluje "racionalna birokracija",⁵⁴ a često u dimenziji profinjenog, suptilnog i manipulacijsko-propagandnog djelovanja, tj. forme i sadržaja. Zapravo birokracija uspostavlja svoj monopol vlasti time što je putem svog složenog instrumentarija (reduciranost, materijalna sredstva, propaganda, tajnovitost i sl.) u stanju zaustaviti svaki ozbiljniji protest protiv organiziranog načina proizvodnje i rada.⁵⁵

Međutim, isto tako treba istaći jedan zapravo *condicio sine qua non*, a to je, da bi birokracija uspostavila monopol vlasti i svekolike moći i utjecaja, ona brižljivo i bespogovorno mora voditi računa o meritornom općem mišljenju, općim vrijednosnim sudovima i standardima oficijelne političke elite, tj. strukture s jasnom napomenom da se o svim važnijim odlukama u vitalnim sfera-

53 Isto, str. 166.

54 "Racionalno organizirana birokracija upravlja receptima za nehumanost i nepravdu, no ona je nevidljiva u svom vitalnom centru". Vidi, Marcuse Herbert, Čovjek jedne dimenzije, "Svjetlost" Sarajevo, 1989. godine. str. 79.

55 "To je racionalan univerzum koji pukom težinom i snagom svog aparata blokira svaki izbjeg." Vidi, Isto, str. 79.

ma posttehnološkog društva birokracija mora temeljito konzultirati sa svojom univerzalnom sociopolitičkom matricom političke, financijske i ostale elite. Dakle, birokracija u modernom društvu, prvenstveno u tehnologiziranom kapitalističkom, nije povijesna novost, budući da je cijela politička povijest čovječanstva, od stare Asirije, Babilona, Mezopotamije, Egipta, Akadskog Carstva, Perzije, Grčke, Rima, Bizanta, srednjovjekovne Franačke prvenstveno Bizanta i tako redom, održavana putem birokracije (vojska, policija, poreznici i sl.). Povijesni i društveni novum birokracije jest u tome, da je birokracija u modernom društvu ne samo u dimenziji kvantificiranja složenija, masovnija, jača, a naročito sofisticiranija već je isto tako u dimenziji svoga posebnog, povijesnog logosa (riječ, misao, govor, mišljenje), bitno različita od prethodnih, što se najeksplicitnije izražava u njenim bezbrojnim educiranim metodama i oblicima nadzora, zatim u njenom analitičkom i jezičnom diskursu, zatim u njihovom ne samo "hijerarhijsko-poslušničkom", već i na konsenzusu s vlasničkim strukturama krupnog kapitala i sustav vojnoindustrijskog kompleksa, dakako, organski povezani kako na unutaršnjem tako i na vanjskom planu, dakako sve u funkciji golemog profita, zatim istraživanje rata ne smo radi zadobivanja geopolitičkih prevlasti, već i zbog prodaje golemih stokova oružja i ostalog vojnog arsenala, a samim time i daljnjeg aktiviranja vlastitog vojnoindustrijskog kompleksa.⁵⁶

Birokracija je bitni, odnosno osobiti društveni fenomen zadnjih desetljeća našeg stoljeća i zbog toga što doista ne postoji nijedna ekonomska, tehnološka, politička, pravna ili pak međunarodna sfera u kojoj birokracija po imanenciji svog profesionalizma "tajnovitosti", "obaviještenosti" ne bi bila protagonist složenih i mnogobrojnih utilitarnih transakcija, odnosno projektiranja, proizvođenja i održavanja protekcionističkih pozicija.⁵⁷

Dakle, ekonomska moć, vlast u modernom suvremenom društvu nije određena samo i isključivo svojinom, već se bitno zasniva na efektivnom i aktivnom konstitutivnom principu posebnog znanja i umijeća u dimenziji birokratske (tehnokratske) vlasti u domaćim i međunarodnim globalnim strukturama. Isto tako i oficijelna politička vlast i birokracija (tehnokracija) su komplementarne sfere vlasti u realizaciji globalnog političkog cilja, odnosno maksimalne proizvodnje i maksimalne dobiti poglavito u općoj signaturi globalizacije svijeta, a sve kroz "ideologiju svjetskog tržišta",⁵⁸ jer ako se globalizam shvati i prihvati kao neoliberalizam onda njegov interes (globalistički) ugrožava i transformira strukture nacionalnih država, tako da trend i penetracija neoliberalizma kao bitne varijante globalizma ničim ne mogu biti ograničene.⁵⁹

Dakle, svjetska "tehnologizacija" materijalne i svake druge organizacije života i rada u dimenziji "tehnologizirane globalne komunikacije" birokraciji to je zapravo perfektan "strateško-tehnološki" okvir da pod velom profesionalnosti suvereno penetrira u sve sfere relevantnog društvenog života i da uspostavlja nadzor radi svoje imanentne nadređenosti, odnosno hijerarhičnosti nad svim vitalnim sferama jednog konzumno-potrošačkog i utilitarističkog društva.

56 "Međunarodni zajmovi nisu davani ni uzimani radi ulaganja u modernu tehnologiju, nove tvornice i novu opremu. Primjerice Vošington je 1980. godine potajno potaknuo Saddama Husseina da napadne Iran, tako što je dostavljao Iraku lažne informacije koje su pokazivale brz uspjeh rata." Vidi, Engdahl William, *Stoljeće rata, Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, Agm, Zagreb, 2000. god., str. 343.

57 "Jedna od posljedica tog izravnog recikliranja, npr. petrodolara u londonske i njujorške banke bio je izrastanje američkih banaka u divovske svjetske bankarske sustave, usporedo s prerastanjem njihovih poslovnih partnera, klijenata, multinacionalnih kompanija ... Vidi, Isto str. 248.

58 Vidi, Milardović A., *Globalizacija, Nacionalne države, Regionalizacija, Identitet*, SD od 17.02.2000. god. str 10.

59 "Njegov analitički okvir su klase, države, društva i nedržavni faktori kao dio svjetskog kapitalističkog sustava." Vidi, Isto str. 10.

Osim toga, suvremeni svijet zahvaljujući razvoju znanosti i tehnologije ima nazaustavljivu društvenu tendenciju u vremenu i prostoru koja educiranoj, odnosno profesionalnoj birokraciji, daje neslućene mogućnosti skrivenog, tj. "tajnovitog" djelovanja, odnosno manipulacije.⁶⁰

Dimenzija prostora i vremena koji stigmatiziraju globalizaciju označava procese u kojima se moć, snaga države i njihovi suvereniteti podvrgavaju "transnacionalnim akterima" odnosno, prilikama, moći, orijentacijama, određenim identitetima i raznim sociopolitičkim, ekonomskim i drugim mrežama.⁶¹

Ove transakcije na mundijalnoj razini i u svijetu svemoćne tehnologije nisu moguće bez profesionalne birokracije, svjetske i nacionalne, koja je najfleksibilniji, najrentabilniji i najproduktivniji kontrolor svega onoga što stvara i održava moderna tehnologija, a posebno onoga što stvara informatička tehnologija na domaćim i svjetskim prostranstvima. Iz prethodno izloženog vidi se da se monopol birokratske vladavine u suverenom, bitno tehnologiziranom, društvu ne može i ne smije svesti samo na jedan pojednostavljen konstitutivni princip, koji bi se samo i isključivo izvodio u ustaljenom načelu uspostavljanja hijerarhije, odnosno subordinacije poslova i zadataka u jednom složenom i ambivalentnom sociopolitičkom, ekonomskom, tehnološkom, globalnom državnompravnom ili pak međunarodnom poretku. Naime, uvažavajući svu raznovrsnost načela značajnih za dinamiku i proces vladanja, posebno za položaj i "morfološko-strukturalnu" izvedbu birokracije (tehnokracije) i pored tipoloških klasifikacija koje bi izražavale ono što je bitno u formiranju birokracije ili pak tehnokracije, treba nedvosmisleno apostrofirati da u današnjem svijetu nije ni moguće praviti bar ne "supstancijalno-sociološki" *differentia specifica* između oblika, tj. modela birokratskog vladanja, jer je toliki intenzitet svekolike društvene interakcije između birokracije i "varijante" tehnokracije, zatim svih inovacijskih resursa i same oficijelne političke grupacije čvrsto konvergentan u projektiranju, proizvođenju i održavanju super-kapitalističkog sustava.

Sigurno da moderni superkapitalistički svijet (SAD, zapadna Europa, Japan, Singapur itd.) ima ekonomski, a time i politički i vojni primat u intermundijalnom sustavu, ali isto tako postoje i objektivne poteškoće u poziciji kontinuiranog ustrojavanja na svjetskoj, svekolikoj premoći (ekonomskoj, tehnološkoj, političkoj, i sl.) zbog čega treba imati u vidu sve veće "trendove" jaza⁶² između bogatih i siromašnih zemalja što može imati pogubne, ne samo političke, ekonomske, već i sociopsihološke nesagledive posljedice u međunarodnom svjetskom poretku.

Naime, doista postoji veliki jaz, odnosno bifurkacija (procjep) između bogatih i siromašnih i to kako unutar pojedinih globalnih političkih zajednica, tako i više između bogatih i siromašnih zemalja u međunarodnom poretku. Istina, u pojedinim dijelovima svijeta (SAD, zapadna Europa, Japan i sl.) životni standard stanovništva doista je kvalitetan s obzirom na to da se radništvo dobrim dijelom izjednačava sa srednjim slojem uz jednu sociološku napomenu da se klasični pojam određenja radništva, kao posebne društvene grupacije, stigmatizira kroz i preko proizvodnog rada i "impregnira" u građanstvo po logici političke nehomogeniziranosti radništva u dimenziji ideoloških "klasno-svjesnih" i sl. prepoznatljivosti, što je postao "nonsens" u super-tehnologiziranom društvu, društvu gdje je sve neposredno određeno, striktno i znanstveno planirano od strane upravne menadžerske hijerarhije koja po imanenciji zadanih ciljeva dalje određuje poslove i zadatke, razrađuje definicije, rokove, troškove i kadrove, dakle, gdje sve mora funkcionirati

60 Vidi, Brzezinski Zbigniew, Izvan kontrole, Globalna previranja noći 21. stoljeća, Otvoreno Sveučilište, Zagreb, 1994. god., str. 179.

61 „Što su zapadna društva sposobna realizirati te ciljeve, to je veća moć koja je sadržana u društvenom sustavu“ Vidi, Michael Haralambos – Martin Holborn, Sociologija, Teme i perspektive, Golden marketing, Zagreb, 2002. str. 592.

62 "Negativne demografske trendove pojačavaju negativni gospodarski trendovi" Vidi, Isto str. 160.

ti po profesionalnim referencijama, što znači da se moraju obavljati zadaci koji su prije povjereni, projektirani i dani neposredno na izvršenje, a gdje su također pored raznih vrsta sankcija (lošiji položaj, manje atraktivni ured, manja mogućnost napredovanja) uključeni i mnogi stimulan- si kao npr. i novčane nagrade.⁶³

Međutim, i sama nagrada kao novčani ili pak neki drugi stimulans na visokoindustrijalizira- nom Zapadu, u svojoj biti, odnosno sociopolitičkoj, pravnoj i radnoj intenciji ima opću signatu- ru dinamiziranja komercijalnog duha izraženog u komercijalnom uspjehu. No, ako znamo da je za komercijalni uspjeh, pored ostalog, bitna veličina tržišta te uporna, vješta i "agresivna" propa- ganda koja nije i ne može po prirodi povijesnog i društvenog zadatka (ekonomija, tržište, marke- ting i sl.) biti lišena onog manipulacijskog kroz i preko predikacije stručnog. Međutim stručno, dakle znanstveno, ne može u suvremenim uvjetima produktivno organizirati, usmjeravati i nad- gledati masovni, a i "disperzirani" rad na milijunske proizvodne trake koje su sudbina jednog bit- nog agensa superkapitalističkog društva, a to je "svemoćna" i "tajnovita" birokracija koja u svojoj profesionalno-educiranoj rutini ne artikulira ideologiju. Naime, birokracija je, po svojoj profesio- nalnoj odnosno stručnoj superiornosti, spremna biti ideološki insuficijentna.⁶⁴

Ovo je sasvim razumljivo i opravdano ako smo svjesni i svjedoci da su veliki tehnološki napre- ci urgentno i imperativno stvorili takve uvjete gdje je "ideologijski diskurs" suvišan te sociopoli- tički i psihološki sterilan sa stajališta bića, odnosno povijesne i društvene misije birokracije koja u svakom novom proizvodnom relevantnom pronalasku mora biti kompatibilna u dimenziji pro- fesionalnosti, što znači da se mora kontinuirano educirati i prilagođivati kvalitativno novim po- vijesnim modelima sveopće društvene strukture.

Ako "postoje uvjerljivi argumenti u korist mišljenja da je zapadna tehnologija bila poluga što je zapadne privrede dizala u vis,"⁶⁵ isto tako po osvjeđenju, a u konkretnoj društvenoj zbiljno- sti modernih zemalja "postkapitalističkih društava", birokracija je ona moćna društvena sna- ga čije je postojanje povijesno i društveno neophodno i evidentno u društvu "opće transforma- cije svjetske ekonomije i utjecaja procesa globalizacije",⁶⁶ u kojem bitnu moć svakako ima poja- va nove tehnologije, odnosno *sui generis* tehnologije, tj. informatičke revolucije koja je u mun- dijalnim razmjerima promijenila naše razumijevanje i određenje prema glavnim pojmovima kao što su vrijeme, prostor, sloboda ljudske mogućnosti itd. Međutim, upravo je ovo "komunikacij- sko vrijeme" i društveni prostor doista konvergentan birokraciji koja je po imanenciji njene pro- fesionalnosti, stručnosti, "tajnovitosti", zatim silne društveno-strukturalne mobilnosti i pril- agodljivosti onaj čimbenik od čijeg vitaliteta i stupnja društvene penetracije i kontrole zapravo ovisi dominantna tendencija "mundijalizacije gospodarstva i globalizacije vlasti", u dimenziji la- tentnog uspostavljanja "nacionalne, tj. svjetske vlasti, naročito u velikim svjetskim ekonom- skim, finansijskim i uopće privrednim gigantima,"⁶⁷ koje privredno egzistiraju kao superkompa- nije i gdje se puna efikasnost organizacije rada, zatim nadzora i njegovog intenziteta upravo po- stiže putem "birokratsko-tehnokratskih" metoda, a što najzornije svjedoči o golemom i razgra-

63 "Visina nagrade ovisi o komercijalnom uspjehu inovacije". Vidi, Rosenberg L.E. Birdzell, Kako se zapad obogatio, Biblioteka suvremene teme, August Cesarec, Zagreb, 1993. god., str. 366.

64 "... Zapad je toj proliferaciji istraživačkih agencija postavio tek malobrojne ideološke prepreke." Vidi, Isto, str. 368.

65 Vidi, Isto, str. 373.

66 Vidi, Giddens Anthony, Capitalism and modern social theory an analysis of the writings of Marx Durkheim and Max Weber, Cambridge University press 1990. god., str. 170.

67 "Tako se primjerice, proizvodne korporacije najveće po kriteriju aktive, veličine i prometa nalaze u naftnoj i automobilskoj proizvodnoj industriji". Vidi, Rosenberg Nathan-Birdzell L.E., Kako se Zapad obogatio, Biblioteka suvremene teme, August Cesarec, Zagreb, 1993. god. str. 393.

natom broju birokrata u pojedinim zemljama, kako u onim gospodarski, financijski, tehnološki, putem informatike i automatizacije⁶⁸, vojno i politički superiornim (SAD, zapadna Europa, Japan, Singapur), tako i onih po prirodi vojnog potencijala, prirodnih bogatstava, prostranstava, stručnosti i sl. (Rusija....), pa i onim koje uvode ili imaju i održavaju nasljeđe totalitarizma (Kuba, Sjeverna Koreja...).

Primjerice, u samom Egiptu ima 4,5 mil. birokrata,⁶⁹ koji su veliko društveno povlašteno i "patologizirano" tkivo i gdje službenici, tj. birokrati, za 5-6 sati rada dnevno, osim petka, dobivaju plaću u iznosu od 133 livresa ili 300 francuskih franaka. Dodajmo ovome da je Egipat u 1985-oj godini imao 5 milijardi dolara prihoda od nafte, a u 1990-oj tek 1 milijardu USA dolara, što je nepodnošljivo za sveukupno gospodarstvo Egipta, i uz to, nota bene, milijunske mase birokrata koji po imanenciji nisu neophodni resurs organizacije i nadzora vitalnih sfera struktura društva Egipta, već su velikim dijelom društveni balast i ogromna financijska stavka proračuna Egipta, koja u krajnjoj sociopolitičkoj konzekvenciji postupno dovodi i do sociopolitičke atrofije egiptaskog društva.

Nadalje, koliko je birokracija aktivna, odnosno koliko je društveno instrumentalizirana u funkciji racionalne kontrole, tj. prinude pokazuje to da u Francuskoj 360.000 funkcionara, odnosno birokrata, imaju goleme privilegije (plaće, drugi materijalni i "nematerijalni" stimulansi, stalno radno mjesto, moć, itd.), gdje su oni zbiljski društveno etablirani i "prihvaćeni" kao posebna "kasta"⁷⁰ jer su po svojem ustrojstvu, zatim profesionalnosti i suptilnosti svojih, za svako globalno društvo, vitalnih i meritornih poslova i zadataka jedna čvrsta, homogenizirana i hijerarhizirana "društvena zajednica", odnosno ona globalna društvena grupa koja se uvijek pojavljuje i djeluje kao "*sui generis*" strategijska grupa, a istovremeno strogo funkcionalna, i kojoj doista faktički pripada po upravljačkoj vokaciji monopol svekolike stvarne vlasti. Naime, birokratske strukture strogo su funkcionalne, ali u najširim, najrelevantnijim sferama ekonomskog, financijskog, privrednog /vojno-industrijskog kompleksa) i uopće društvenog života.

Neovisno o tome koliki je broj strategijskih birokratskih struktura i tipova struktura (poslovna, privredna, diplomatska, znanstvena itd.), one su po imanenciji vitalnih oficijelnih interesa, zatim svoje profesionalnosti i vještine, strogo konvergentne, odnosno one najefikasnije (najstručnije, najsvrhovitije) projektiraju, proizvode i održavaju povijesnu i društvenu oficijelnu strukturu, uz jasnu napomenu da po toj svojoj epohalnoj misiji birokracija (tehnokracija) može imati i ima bitni monopol vlasti.

Osim toga, u suvremenom društvu uslijed nametnute globalizacije kao društvenog, kulturnog, gospodarskog, tehnološkog, vojnog i sl. obrasca integracije i komuniciranja bitno su umnožene potrebe, interesi svjetskih centara moći i njihovo prilagođavanje na maksimalno mehanički (tehnologizirani) kapacitet koji donosi profit.⁷¹

Recimo i to da u sveukupnoj konvulziji morala i inače etičkih vrijednosti bivstvovanja a u situacijama protupravnog prisvajanja moći, vlasti, birokracije čovjek nije uvijek u mogućnosti da se odupire iracionalizmima, nihilizmu, posesivnosti, bezosjećajnosti nametnutih vrijedno-

68 Vidi, Michael Haralambos, Uvod u sociologiju, Globus, Zagreb, 1989., str. 247.

69 "Tri funkcionara za svaku stolicu i za svako pero, jedan aktivan na četiri i ekonomija je na rubu propasti." Vidi, Egipat se odupire s 3,5 milijuna birokrata, Marie – Laure Colson, Economic – Liberation, 12 vendredi 8 juni 1990.

70 Vidi, Fonctionnaires des privilégies? Economie – L' Express – 20 Novembre 1991.

71 Vidi, Mumford Lewis, Mit o mašini, Grafički zavod Hrvatske, knjiga 2, 1986.g., str.361.

sti kroz sufliranje (manipulaciju) sveprisutne i svemoćne visoko educirane i zaštićene birokracije kao uvijek potencijalnog i realnog agensa vlasti u strukturi vlastite racionalnosti.⁷²

Međutim, mišljenja sam da je ponuđeni birokratski ili tehnokratski recept za održavanje i proizvođenje interesa i potreba sveprisutnih i agresivno nametnutih vrijednosti profita bitno konvergentnih s „kulturnim progresom čovječanstva koji je predan opadanju emocija, odnosno jačanju indiferentnog stanja“.⁷³

Isto tako birokracija na državnoj razini (horizontalno i vertikalno), primjerice u ogromnom američkom društvu, vješto se prilagođava i koristi „vjerske konfesije za dodatno ideologijsko discipliniranje (defetizam) podložnika“⁷⁴, a što u socijalno-političkoj tradiciji američkog društva nije naročito teško budući da je američko društvo sposobno prilagodbi, fleksibilno je i impostat je vladavine kapitala.⁷⁵

Zapravo multinacionalne korporacije imaju uistinu veliku sposobnost premještanja svojih aktivnosti iz „zemlje u zemlje u potrazi za profitabilnošću“.⁷⁶ Korporacije (vojnoindustrijski kompleks, farmaceutska industrija, itd.) ne bi bile u mogućnosti ostvarivati određene rezultate profita „da profesionalni birokrati ne raspoložu relevantnim informacijama“⁷⁷ koje im daju okvire unutar kojih birokracija prisvaja sebi u većoj ili manjoj mjeri vlast koja joj po pravopolitičkim standardima organizacije vlasti (legislativa, egzekutiva, pravosuđe, uprava) ne pripada.

V. ZAKLJUČAK

Dakle, usud našega vremena su moćne i ogromne birokratske strukture vlasti, koje po imenciji svoje birokratske profesionalnosti, odnosno superreduciranosti za vitalne sfere globalnoga društva (vojnoindustrijski kompleks, unutarnja sigurnost, farmaceutska industrija, ogromne i profitabilne korporacije/automobilska, elektronička, molekularna industrija i njeni laboratoriji) posjeduje neslućenu moć u službi mega-države. Osim toga, naravno, ta birokratska vlast koja je involvirana u svim relevantnim sferama vlasti i moći ima razvijeni stupanj tajnovitosti, manipulacije i produktivno opslužuje svoje nalogodavce.

Ona ima savršeni recept na nehumanost i socijalnu nepravdu, ali nevidljiva je u svom vitalnom centru, osim za one koje opslužuje, tj. služi u profitu, dobiti, dakle superkapitalističkoj izvedbi.

U pogledu fenomena birokracije i njene uspješnosti prisvajanja vitalnih sfera vlasti po inherenciji globalnog oficijalnog sustava, možemo smatrati da će njezina moć rasti zahvaljujući tehnologiji i matrici na kojoj se razvija, producira superkapitalizam u svjetskim razmjerima.

Međutim, kao i kod svih epoha čovjek kao biće *sui generis* mora voditi računa i ustrajavati na maksimalnom nadzoru i pokušati koliko je to moguće podrediti tehnologiju u čovjekove, dakle, antropološke svrhe to jest njegove produktivne dobrobiti.

Recimo da je već u mnogo čemu nepremostivi sociolog, politohistorik Max Weber birokraciji zaista dao ono mjesto i njezin domašaj u gotovo svakom makro i mikro društvu, pa se tako nje-

72 Vidi, Isto, str. 402.

73 Vidi, Simović Ante, Tragovima znanja u budućnosti Quo vadis, Vitagraf, Rijeka, 2001., str. 627.

74 Vidi, Castells Mamal, Moć identiteta, Golden Marketing, Zagreb, 2002.

75 Vidi, Kissinger Henry, Diplomacija, Golden Marketing, 2002., str. 286.

76 Vidi, Michael Haralambos – Martin Holborn, Sociologija, Teme i perspektive, Golden Marketing, Zagreb, 2002., str. 402

77 Vidi, Michael Haralambos, Uvod u sociologiju, Globus, Zagreb, 1989., str. 277.

gova teorija u svojim bitnim antropološko-funkcionalnim temeljima potvrđuje i u suvremenim mega-poduzetničkim društvima. Naime, birokracija je morfološki, izgleda, nezamjenjiv društveno-globalni čimbenik oficijelne regulacije super-kapitalizma i njegovog super-profita u masovnoj proizvodnji i potrošnji. Suvremeni autori sociologije politike samo imaju mogućnost i sposobnost spoznaje razvojne tehnologije u manipulaciji birokracije.

Frane Šago, Ph.D., Senior Research Associate

BUREAUCRATIC AUTHORITY MONOPOLY IN HISTORICAL PERSPECTIVE AS NEGATION OR INEVITABILITY TO SOCIAL MOVEMENT

Summary

This article in the field of political-science deals with power and authority of professional bureaucracy in megacapitalism, which the author presents accurately and meticulously showing an immense technology, bureaucratic knowledge of taking care of business and tasks without whose super technological and capitalized features it would not be as productive and profit-directed.

It seems that bureaucratic professionalism interacts with a "multimonopolistic" appearance of our time, the time of growing "technology" hoping that it will not escape our control and endanger its human immanence. However, globalization issue has imposed new modalities and in this direction it will be necessary to persist in humane implementation of technology that has been progressing to proportions still unpredected. It has simply become a planetary fact.

Key words: bureaucratic education, bureaucracy servitude, phenomenon of profit manipulation, globalization, humanism

Dr. Frane Šago, der höhere wissenschaftliche Mitarbeiter

MONOPOL DER BÜROKRATIE VON DER HISTORISCHEN PERSPEKTIVE AUS ALS NEGATION ODER ALS UNERLÄSSLICHKEIT DER GESELLSCHAFLICHEN BEWEGUNG

Zusammenfassung

Diese Arbeit des polytologischen Charakters veranschaulicht die Macht und die Gewalt der professionellen Bürokratie im Megakapitalismus, was der Autor durch seine Beschreibung veranschaulicht, und zwar durch eine plastische Darstellung der umfangreichen Technologien und der Befähigung der Bürokratie für die Aufgaben, deren Durchführung für die Produktivität des supertechnologisierten und -kapitalisierten Megakapitalismus und für seine Angewiesenheit auf Profit unerlässlich ist.

Der bürokratische Professionalismus, vernetzt in die „multimonopolistische“ Erscheinungsformen, scheint zum Schicksal der modernen Zeit zu werden – der Zeit einer galoppierenden „Technologie“, für welche man nur hoffen darf, dass sie der Kontrolle des Menschen nicht entlaufen und dadurch zur Gefährdung seiner Gebundenheit an das Menschliche und Menschlichkeit nicht führen werde. Die Globalisierung hat aber auch ihre eigene Modalitäten auferlegt; in diesem Zusammenhang ist es notwendig, auf einer humanen Anwendung der Technologie zu beharren, die zu riesigen Dimensionen entwickelt wurde und immer noch entwickelt wird, was einfach eine planetarisch anerkannte Tatsache ist.

Schlüsselwörter: bürokratische Befähigung, das Phänomän der Profitmanipulation, Globalisierung, Humanismus